

Človek in kras

Avtorica besedil: Tina Poljšak, Notranjski muzej Postojna. Strokovni pregled: Magda Peršič in mag. Slavko Polak, Notranjski muzej Postojna. Oblikovanje: Ivan Mitrevski.

Vožnja z drevakom po Cerkniškem jezeru.
Foto: Magda Peršič.

Človek na krasu se je učil živeti z vrtačami. Naučil se je, da je to večinoma edini prostor na kamnitem krasu, ki je primeren za kmetijsko obdelavo. Spreminjal jih je v vrtove, njive, vinograde in pašnike. Konkavna, liju podobna oblika vrtače, preprečuje **burji**, da bi uničila pridelek. Vrtačo je človek očistil kamenja, da bi pridobil več rdeče zemlje (**jerovice** ali **terra rosse**), jo razširil in obdal s suhim zidom. Lahko pa je dno vrtače utrdil z ilovico in s kamenjem ter tako pridobil nepropustno dno – **kal (lokev)**, ki jo je uporabil za napajanje živine.

Človek se je naučil uporabljati kamen že v kameni dobi. Tako je iz njega izdelal uporabno orodje in orožje. Kamnoseštvo je bilo zato nujna prilagoditev človeka na krasu, ki je začel kamen uporabljati v vsakdanjem življenju. Gradil je kamnite hiše, ki so ga varovale pred burjo, **suhe zidove**, **štirne** (vodnjake) in izdeloval uporabne kamnite predmete za vsakodnevno rabo. Ob praznikih pa se je okrepčal s **kraškim pršutom**, sušenim na burji, in nazdravil s **kraškim teranom**.

Ali veste, da imamo na krasu kar tri avtohtone pasemske vrste živali? **Istrska pramenka** je kraška ovca, prilagojena selitveni paši in dolgi hoji po kamnitih območjih krasa, Istre in Čičarije. Na paši jo je spremljal edini slovenski avtohtoni pasemski pes **kraški ovčar** ali **kraševvec**, v kobilarni Lipica pa lahko najdemo slovensko pasmo konjev – **lipicance**. Vzrejeni so bili leta 1580 v Habsburški monarhiji. Lipicanec je upodobljen tudi na slovenskem kovancu za dvajset centov.

Presihanje Cerkniškega jezera je za tu živeči ribji zarod velika

preizkušnja. Ko jezero presiha, poskrbijo ribiči za ribe, ki zaradi odtekanja vode priplavajo v požiralnike. Pri njihovem reševanju uporabljajo člani ribiške družine Cerknica sak in mrežo, podobno kot v Valvasorjevem času. Mladice avtohtonih rib prenesejo v del jezera s stalno vodo, da lahko preživijo do naslednje ojezeritve. Med avtohtonimi ribami v Cerkniškem jezeru je **ščuka**, ki je obenem tudi pustni lik na cerkniškem karnevalu.

Drevak je čoln, ki so ga uporabljali prebivalci v porečju reke sedmerih imen – Ljubljanice. Izdelujejo ga na Cerkniškem jezeru na tradicionalen način. Izdelan je iz lesa **jelke**, v dolžino lahko meri od 6 do 12 metrov, v širino pa do 1,10 metra. Drevak se je v preteklosti uporabljal za vsakdanja opravila: za prevoz ljudi, lesa, živine, pridelkov in sena. Danes ga uporabljajo le še na Cerkniškem jezeru: delno za ribolov in v turistične namene. Tradicionalni način izdelave drevaka spada v **register nesnovne kulturne dediščine**.

Ali ste vedeli, da je **navadni sivi polh** edina vrsta sesalca, katere znanstveno poimenovanje temelji na primerku z ozemlja današnje Slovenije? Navadni polh je **živi fosil**, ki živi v listnatih in mešanih gozdovih Slovenije že 50 milijonov let. Že v rimski kuhinji je veljalo polšje meso za specialiteto, med Slovenci pa je bilo pomemben beljakovinski vir v prehrani kmečkega prebivalstva. Na Slovenskem so polhe lovili že stoletja, predvsem zaradi mesa, kože in zdravilne masti. Značilne oblike in načini lova na polhe, lovne naprave na polšinah in drevesih (polšje pasti – škrinice) se v stoletjih do danes niso bistveno

spremenili. Iz 28 do 32 poljšjih kožuhov je sešito pokrivalo valjaste oblike – **polhovka**, s katero se Slovenci tudi istovetijo. Polh spada med zavarovane živalske vrste v Sloveniji.

Visoke kraške planote krasi poraščajo gosti jelovi in bukovi gozdovi. Zaradi obsežnosti in ohranjenosti so se v notranjskih gozdovih ohranile vse tri evropske velike zveri: medved, ris in volk. Največji med njimi je **rjavi medved**. Samec rjavega medveda lahko doseže do 400 kilogramov in starost 35 let. V Sloveniji živi še okoli 400 do 500 medvedov. Poleg medveda lahko najdemo v Sloveniji tudi evrazijsko vrsto risa. **Ris** je podoben mački na visokih nogah, ki ima na konici uhljev čopke dlak. **Volk** spada v skupino psov in tehta okrog 40 kilogramov. Po ocenah naj bi bilo v Sloveniji od 70 do 100 volkov. Vse tri vrste so na rdečem seznamu ogroženih vrst v Sloveniji.

Natura 2000 je omrežje v Evropi, ki predstavlja območje varstva naravne dediščine. Njegov glavni cilj je zaščititi in ohraniti biotsko raznolikost za prihodnje rodove. Z omrežjem Natura 2000 želimo ohraniti živalske in rastlinske vrste, ki so tipične, redke ali ogrožene. Tako osveščamo posameznike o pravilni uporabi območij, ki bodo vplivala na trajnostni razvoj Slovenije. Klasični kras je izjemno pester in ohranjen ter je kot tak skoraj v celoti zajet v evropsko omrežje posebnih varstvenih območij, Natura 2000.

SLOVARČEK

Jerovica (italijansko terra rossa), (rdeča prst), tudi jerina, je v geografiji ime za rodovitno rdečerjavo prst na krasu. Rdečo barvo prsti daje nakopičeno železo. Jerovica je precej razširjen talni tip prsti na Krasu in Sredozemlju.

Kal (ponekod tudi **lokev** ali **lokva**) je plitva kotanja na kraških tleh, kjer se zbira deževnica. Voda ne pronica v notranjost ozemlja, ker je dno prekrito z neprepustno plastjo gline ali ilovice.

Register nesnovne kulturne dediščine je osrednja zbirka podatkov o nesnovni dediščini. Nesnovna dediščina so nesnovne dobrine, kot so prakse, predstavitve, izrazi, znanja, veščine, in z njimi povezane premičnine in kulturni prostori (kjer se ta dediščina predstavlja ali izraža), ki jih skupnosti, skupine in včasih tudi posamezniki prenašajo iz roda v rod in jih nenehno poustvarjajo kot odziv na svoje okolje, naravo in zgodovino.

Živi fosili so danes živeče vrste organizmov, ki so po telesni zgradbi zelo podobne vrstam, poznanim samo po fosilnih ostankih, hkrati pa nimajo drugih še živečih sorodnikov. Ime

je skoval biolog Charles Darwin v svojem delu *O izvoru vrst*.

Viri:

· Čuk, A., Peršič, M., 2015 (ur.). **Muzej krasa = Karst Museum: vodnik stalne razstave**.
Zavod Znanje Postojna, OE Notranjski muzej Postojna.